

Departamento di Enseñansa Aruba

Eindtermen en examenprogramma Algemeen Voortgezet Onderwijs Aruba

Vak: Economie
Leerweg: HAVO - VWO

Document nummer: 13

Colofon

Dit eindtermendocument is een uitgave van Departamento di Enseñansa Aruba (DEA) voor het vak economie op de havo en vwo.

Dit document is geldig vanaf augustus 2013.

Het is toegestaan delen van de uitgave voor intern gebruik te kopiëren, mits de bron vermeld wordt.

Departamento di Enseñansa Aruba (DEA)
Afdeling Curriculum Ontwikkeling
Belgiëstraat 2
Tel: (+297) 528 3400

Voorwoord

Voor u ligt het vernieuwde eindtermen en examenprogramma economie voor de havo en het vwo. Het eerste centrale examen waar dit document naar verwijst, wordt in mei 2013 afgenomen voor de havo en in mei 2014 voor het vwo.

In het kader van de landsverordening van het voortgezet onderwijs (AB 1989 n0 GT 103, laatstelijk gewijzigd 2011 no. 24 artikel 11e) dienen de eindtermen periodiek gereviseerd/gewijzigd te worden.

Inhoudsopgave

Colofon	3
Voorwoord	4
Inleiding	6
1. Overzicht van alle vakken van het avo	7
2. Wat houdt de vernieuwing in?	8
2.1 Vernieuwing van het vak economie	9
3. Het examenprogramma economie havo-vwo.....	10
4. De eindtermen economie havo en vwo	11

Inleiding

Dit document dat aan de Minister van Onderwijs aangeboden is, vormt de basis voor het examenprogramma.

Het vak economie dient:

- algemeen vormend te zijn;
- aan te sluiten bij het vak in het vervolgonderwijs als bijdrage aan de ontwikkeling van vaardigheden;
- de basis te zijn voor het opbouwen van een doorlopende leerlijn vanuit de onderbouw;
- enthousiasme en interesse voor het vak te kweken.

De landsverordening (AB 1989 no. GT 103, laatstelijk gewijzigd 2011 no. 24, artikel 11d, lid 1) onderscheidt de volgende profielen op het avo:

- natuurwetenschappen;
- mens en maatschappelijke wetenschappen;
- humaniora.

Een profiel voor de havo en het vwo bestaat uit drie onderdelen (AB 1989 no. GT 103, laatstelijk gewijzigd 2011 no. 24, zie artikel 11d, lid 2):

- een gemeenschappelijk deel dat gelijk is voor alle profielen van desbetreffende schoolsoort
- een profieldeel dat bestaat uit een verplicht deel en een keuze van of een combinatie van vakken
- een keuzedeel dat bestaat uit een vak binnen het gekozen profiel (limitatief) en een vak buiten het gekozen profiel (vrije deel)

In het profiel mens en maatschappelijke wetenschappen kan het vak economie (in combinatie met het vak geschiedenis of aardrijkskunde) een keuzedeel binnen het gekozen profiel zijn (limitatief)

Zowel in het profiel mens en maatschappelijke wetenschappen als in het profiel Humaniora kan het vak economie:

- een keuzedeel binnen het gekozen profiel zijn (limitatief)
- een keuzedeel buiten het gekozen profiel zijn (het vrije deel)

Voor het vak economie wordt het in Nederland ontwikkelde centrale examen afgenomen. De eindtermen zijn integraal overgenomen uit het vernieuwde examenprogramma voor het vak economie in Nederland. Zie www.examenblad.nl.

Het eerste centraal examen voor de havo waar dit document naar verwijst wordt in mei 2013 afgenomen en voor het vwo in mei 2014.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 van dit document staat een overzicht van de vakken die in het avo worden aangeboden met daarbij de aanduiding van herkomst van het centraal examen.

Hoofdstuk 2 betreft de visie achter de vernieuwing in het onderwijs in het algemeen en vervolgens ook in aardrijkskunde.

Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de domeinen en de verdeling van het centraal examen en het schoolexamen.

Hoofdstuk 4 bevat de eindtermen die de kandidaat aan het einde van de havo/het vwo dient te beheersen.

1. Overzicht van alle vakken van het avo

Onderstaand tabel bevat een overzicht van alle vakken die aangeboden worden op de mavo, de havo en het vwo van Aruba. Tevens staat vermeld waar de eindtermen en examenprogramma van afkomstig is.

Tabel 1.1 Eindtermen en examenprogramma's

Overzicht van de vakken en eindtermen & examenprogramma's				
Vakken		De eindtermen zijn afkomstig uit		
		mavo	havo	vwo
1	Nederlandse taal en literatuur	AUA	NL	NL
2	Papiamentse taal en cultuur	AUA	AUA	AUA
3	Moderne Vreemde talen en literatuur (Engelse, Spaanse, Franse taal en literatuur)	-	NL(Engelse, Spaanse, Franse taal en literatuur)	NL(Engelse, Spaanse, Franse taal en literatuur)
3A	Moderne Vreemde taal: Engels	NL [vmbo-GT/TL]	-	-
3B	Moderne Vreemde taal: Spaans	AUA	-	-
4	Rekenen	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
5	Lichamelijke Opvoeding	AUA	AUA	AUA
6	CKV (gemeenschappelijk deel)	AUA	AUA	AUA
7	Wiskunde	NL [vmbo-GT/TL]	-	-
7A	Wiskunde A	-	NL	NL
7B	Wiskunde B	-	NL	NL
7C	Wiskunde C	-	-	NL
7D	Wiskunde D	-	NL	NL
8	Biologie	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
9	Natuurkunde/NaSk1	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
10	Scheikunde/NaSk2	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
11	Geschiedenis	AUA	AUA	AUA
12	Aardrijkskunde	AUA	AUA	AUA
13	Economie	AUA	NL	NL
14A	Bedrijfskunde	AUA	-	-
14B	Bedrijfseconomie	-	NL	NL
15	I&S/ Maatschappijleer	-	AUA	AUA
16	Kunstvak/CKV profieldeel	AUA	AUA	AUA
17	Filosofie	-	NL	NL
18	Informatica	-	NL	NL

2. Wat houdt de vernieuwing in?

Voor de vormgeving van het onderwijs op Aruba, ook het avo, worden er verschillende belangrijke documenten gebruikt als uitgangspunt. In 2007 werd het Nationaal Onderwijs Plan, bekend als NOP, gepubliceerd. Dit onderwijsplan geeft richting aan de vorming van de leerlingen als burger in onze samenleving. Een ander belangrijk document dat als uitgangspunt voor dit type onderwijs dient, is het strategisch plan 'Aruba 2025'. Ook de internationale richtlijnen voor onderwijs van UNESCO geven vorm aan ons onderwijs.

De NOP heeft als visie:

'Een wereldlijke burger die verantwoordelijk en tevreden is, die voor het leven leert en bijdraagt aan de kwaliteit van het leven in zijn gemeenschap'.

De leerling dient vaardigheden, kennis en attitude te bezitten zoals: kritisch en probleemoplossend denken, effectief communiceren, werken in een team, flexibiliteit en creativiteit tonen en initiatieven nemen.

Het strategisch plan 'Aruba 2025' streeft naar een multiculturele samenleving, waarin de burgers in harmonie samenleven, met een hoge levenskwaliteit en het verlangen om oprecht samen te werken aan een duurzame ontwikkeling voor komende generaties. In dit proces heeft onderwijs een sturende rol, namelijk door het levenslang leren ofwel Lifelong Learning te stimuleren. Door Lifelong Learning worden de talenten en mogelijkheden van de mens optimaal ontwikkeld. Lifelong Learning is een continu proces dat individuen stimuleert en in staat stelt om alle nodige kennis, waarden, vaardigheden en begrippen aan te leren.

Artikel 26 van de Universele Verklaring van de Rechten van de mens (1948) stelt dat iedereen recht heeft op onderwijs, net als het recht op goede voeding of een dak boven je hoofd. Volgens UNESCO is onderwijs niet alleen een recht, maar een toegang tot ontwikkeling. Onderwijs opent deuren en geeft mogelijkheden en vrijheden. Onderwijs draagt bij aan het bevorderen van vrede, democratie, economische groei, verbeteren van gezondheid en het terugdringen van armoede. Het uiteindelijke doel van Education for All (EFA) is duurzame ontwikkeling. De vier pijlers van het onderwijs zijn: leren om te weten, leren doen, leren samenleven en leren te zijn. Deze vier pijlers vormen een geïntegreerd geheel, als aanvulling op en versterking van elkaar. Onderwijs is immers een totale ervaring.

Gezien de hierboven beschreven visies kan kort samengevat worden dat het Arubaanse onderwijs een bijdrage moet leveren aan het vormen van:

- een wereldburger: iemand die goed kan communiceren, die snapt en weet wat er om zich heen in de wereld gebeurt, die kan omgaan met technologie en die om kan gaan met veranderingen;
- een verantwoordelijke burger: iemand die met een taak begint en ook afrondt, die bereid is om de consequenties te dragen, die in zijn doen en laten rekening houdt met zichzelf, met anderen en de natuur, en die zijn mening kan verantwoorden met goede informatie en naar de mening van een ander kan luisteren;
- een tevreden burger: iemand die zelfverzekerd is, die een positief zelfbeeld heeft en zichzelf en anderen waardeert;
- een Life Long Learner: iemand die leergierig is, die altijd meer wil weten en die zich verder wil ontwikkelen;
- iemand die bijdraagt zowel aan de kwaliteit van het leven als aan een duurzame samenleving.

2.1 Vernieuwing van het vak economie

De doelstelling van het economieonderwijs is als volgt geformuleerd:

“Het vak economie bereidt de kandidaten voor op een adequate deelname aan het maatschappelijk verkeer. Dit betekent dat de kandidaten met behulp van de belangrijkste economische concepten economische verschijnselen in de samenleving kunnen begrijpen. Economische verschijnselen waar ze als persoon in de verschillende rollen binnen huishouden, bedrijven of overheidsinstellingen mee te maken krijgen en waarbinnen zij beslissingen moeten nemen of waar zij als lid van de (nationale en internationale) samenleving mee te maken krijgen.” (Rapport commissie Teulings II, 2005)

Voor de verwezenlijking van deze doelstelling worden er acht concepten onderscheiden die samen het vak economie omvatten. Het gaat erom dat leerlingen de economische kijk aanleren: leren hoe ze de economische concepten in steeds nieuwe contexten kunnen toepassen. Het nieuwe programma is erop gericht dat kandidaten de analogie tussen de uiteenlopende situaties gaan inzien. Kortom, een kandidaat moet komen tot een vorm van transfer van het geleerde: wat in de ene context geleerd is, moet in een andere context kunnen worden toegepast. Bij elk van de acht concepten behoren een aantal begrippen. Voor alle begrippen geldt dat de kandidaten deze tenminste moeten kunnen beschrijven. Naast dit beheersingsniveau worden drie andere beheersingsniveaus onderscheiden: analyseren, grafisch bewerken, en rekenkundig bewerken.

De acht concepten in het economieprogramma omschreven, zijn:

1. Schaarste
2. Ruil
3. Markt
4. Ruilen over de tijd
5. Samenwerken en onderhandelen
6. Risico en informatie
7. Welvaart en groei
8. Goede tijden, slechte tijden

De keuze van contexten die in de havo- en het vwo-onderwijs bij de verschillende concepten gebruikt worden, is vrij met uitzondering van de contexten arbeidsmarkt en sociale zekerheid. Deze contexten “zijn dermate essentieel voor een goed begrip van de economie dat deze niet mogen ontbreken in een examenprogramma”.

Bij de keuze van vaardigheden voor de verschillende concepten wordt geen rangschikking verondersteld. De vaardigheid is het ontwikkelen van een ‘economisch kijk’: het leren herkennen en toepassen van economische concepten in uiteenlopende contexten. Hieronder wordt puntsgewijs kort toegelicht welke algemene vaardigheden leerlingen dienen te beheersen in het kader van het economieprogramma.

In het eindtermendocument economie zijn de volgende vaardigheden opgenomen:

- Informatievaardigheden
- Rekenkundige en/of grafische vaardigheden
- Standpuntbepaling
- Strategisch inzicht
- Experimenten

3. Het examenprogramma economie havo-vwo

Het examen bestaat uit een centraal examen en schoolexamens.

Het centraal examen bestaat uitsluitend uit een centraal schriftelijk deel.

De zitting bij dit centraal schriftelijk examen duurt 210 minuten.

Het schoolexamen kan uit de volgende onderdelen bestaan

- schriftelijke toetsen
- mondelinge toetsen
- praktische opdrachten: elk profiel heeft een praktische opdracht als schoolexamen.

Het examen voor economie heeft betrekking op de volgende domeinen:

- A Vaardigheden
- B Concept Schaarste
- C Concept Ruil
- D Concept Markt
- E Concept Ruilen over de tijd
- F Concept Samenwerken en onderhandelen
- G Concept Risico en informatie
- H Concept Welvaart en groei
- I Concept Goede tijden, slechte tijden
- J Onderzoek en experiment
- K Keuzeonderwerpen

Het centraal examen economie havo-vwo gaat over de domeinen D, E, F, G, H en I in combinatie met domein A.

Het schoolexamen economie havo-vwo gaat over de domeinen B, C, J en K in combinatie met domein A en:

- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Een tabel met een overzicht van de CE-SE verdeling voor de in Nederland ontwikkelde centrale examens is te vinden in de 'Syllabus' (www.examenblad.nl).

Omschrijving van de examenstof voor de vakken waarvan de examens uit Nederland afkomstig zijn

Voor de vakken, waarvan het centraal examen uit Nederland afkomstig zijn, staat de omschrijving van het CE-deel van het examenprogramma Nederland in een syllabus. Naast een beschrijving van de exameneisen die voor een centraal examen gelden, kan de syllabus verdere informatie bevatten over het centraal examen zoals beoordeling, de aard van toetsing en zitting van de examens. Een syllabus wordt elk examenjaar opnieuw opgesteld. Jaarlijks dienen alle betrokkenen in september op examenblad.nl gekeken te worden of er eventuele aanpassingen ingevoerd zijn.

De omschrijving van het SE-deel staat in de handreiking en is te vinden op de website van de SLO.

4. De eindtermen economie havo en vwo

Het nieuwe eindtermendocument economie geldt zowel voor de havo als voor het vwo. Het verschil tussen havo en vwo komt op twee manieren terug:

- 1 Hoeveelheid stof: een vwo-kandidaat wordt meer onderwerpen bij de concepten aangeboden, vooral abstractere onderwerpen, en ook meer complexe verplichte contexten.
- 2 Behandeling van de stof: een vwo-kandidaat gaat aan de slag in uiteenlopende contexten met die concepten, moet meer weten van ieder concept en moet gebruik maken van meerdere concepten in dezelfde context.

In de syllabi, een voor de havo en een voor het vwo, wordt de afzonderlijke examenstof aangegeven.

De eindtermen zijn per domein uitgewerkt.

Domein A:
Vaardigheden

Eindtermen

1. De kandidaat kan economische concepten herkennen, beschrijven en toepassen in uiteenlopende contexten.

Domein B:
Concept Schaarste

Eindtermen

2. De kandidaat kan in contexten analyseren dat beperkte middelen en ongelimiteerde behoeften dwingen tot het maken van keuzes.

Domein C:
Concept Ruil

Eindtermen

3. De kandidaat kan in contexten analyseren dat het ruilproces de basis vormt voor een optimale inzet van middelen en een optimale benutting van comparatieve voordelen. Voorts kan de kandidaat analyseren dat ruil arbeidsdeling mogelijk maakt en op welke manier geld het ruilproces soepeler laat verlopen.

Domein D:
Concept Markt

Eindtermen

4. De kandidaat kan in contexten analyseren dat keuzes en ruil die plaatsvinden worden gecoördineerd via de markt. Prijsvorming is het coördinatiemechanisme waarmee vraag en aanbod op elkaar worden afgestemd. De manier waarop prijsvorming plaatsvindt, is afhankelijk van de marktstructuur (marktvormen) en heeft gevolgen voor toetreding, welvaart en economische politiek.

Domein E:
Concept Ruilen over de tijd

Eindtermen

5. De kandidaat kan, binnen de contexten van gezinshuishoudingen, bedrijfshuishoudingen en overheidshuishoudingen, analyseren dat ruil niet alleen op één moment in de tijd plaatsvindt, maar ook over de tijd. De prijs die deze intertemporele ruil coördineert is de rente.

Domein F:
Concept Samenwerken en onderhandelen

Eindtermen

6. De kandidaat kan in contexten analyseren dat, wanneer belangen van individuele actoren conflicteren, samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor (markt)partijen dan vertrouwen op individuele acties. Centralisatie, waarbij (collectieve) dwang het middel is om acties tot stand te brengen, kan een alternatief coördinatiemechanisme zijn voor keuzes.

Domein G:
Concept Risico en informatie

Eindtermen

7. De kandidaat kan in contexten analyseren dat gezinnen en bedrijven bij het maken van keuzes informatie verzamelen ten einde onzekerheid te verkleinen. Aangezien de informatie vaak een beperkt karakter zal hebben moeten transactiepartijen een inschatting maken van mogelijke gebeurtenissen (risico) en de mate waarin transactiepartners gebeurtenissen beïnvloeden of informatie achterhouden die relevant is voor het tot stand brengen van een transactie (asymmetrische informatie).

Domein H:
Concept Welvaart en groei

Eindtermen

8. De kandidaat kan in contexten analyseren wat op nationaal en op mondiaal niveau de oorzaken zijn van economische groei en van de verdeling van inkomen en welvaart. Keuzes op microniveau werken door op macroniveau in elke economie die gekenmerkt wordt door wederzijds afhankelijke markten.

Domein I:
Concept Goede tijden, slechte tijden

Eindtermen

9. De kandidaat kan in contexten analyseren waarom er sprake is van korte termijn schommelingen in economische activiteiten en welke mogelijkheden en grenzen er zijn voor conjunctuurbeleid. Markten laten zich niet gemakkelijk reguleren mede door toedoen van rigiditeit.

Domein J:
Onderzoek en experiment

Eindtermen

10. De kandidaat kan door het deelnemen aan experimenten een conclusie trekken die getuigt van een 'economische kijk' op maatschappelijke verschijnselen en van strategisch inzicht. De kandidaat kan analyseren welke grenzen aan de verklaringskracht van theoretische concepten gesteld kunnen worden.

Domein K:
Keuzeonderwerpen

Eindtermen

11. De kandidaat kan een economisch concept in verschillende contexten vergelijkenderwijs analyseren. De kandidaat kiest ten minste twee keuzeonderwerpen om deze analyse uit te voeren.

